

D • N
21/4 1959

Engelsk liberalism

Under de senaste åren har ofta talats om en återhämtning, eller rent av en renässans, för det liberala partiet i England. Särskilt har liberalerna själva med den unge och energiske ledaren Joseph Grimond i spetsen förklarat att det liberala partiet ånyo är ett verkligt alternativ till de båda stora partierna, och man har rent av nämnt möjligheten att partiet vid nästa val skulle bli tungan på vågen och kanske kunna bilda en handlingskraftig minoritetsregering.

Dessa optimistiska perspektiv sammanhänger med att partiet vunnit vissa politiska framgångar. I stort sett har tillbakagången sedan några årtionden tillbaka varit katastrofal. År 1923 hade partiet ännu nära 30 procent av de avgivna rösterna; 1945 var siffran 9 procent, år 1955 — det senaste valet — 2,7 procent; antalet mandat vid dessa tre val var respektive 159, 12 och 6. Men 1955 års val innebar dock, i förhållande till det nästföregående valet 1951, en stabilisering; partiet ökade, visserligen blott med en tiondel procent, sitt röstetal, och i de 110 valkretsar där kandidater uppställdes markerades en något större frammarsch.

Viktigare är dock fyllnadsvalen efter 1955. Sammanlagt har 50 sådana val hållits. Liberalerna har deltagit i 20 av dessa val, däribland i 11 där partiet år 1955 inte uppsatte någon kandidat — ett gott bevis på den ökade aktiviteten. I fråga om mandat har resultatet blivit plus minus noll. 1957 förlorade man en plats till labour i Carmarthen och 1958 vann man en plats från högern i Torrington. Men vid åtskilliga val har partiet nått oväntat höga röstsiffror, i flera fall mellan en fjärdedel och en tredjedel av rösterna i kretsar där partiet år 1955 inte ställde upp. Vinster har gjorts både på högerns och på labours bekostnad, men i regel har de inneburit att missnöjda högerväljare gått över till liberalerna, och de har i huvudsak minskat högerns majoritet utan att hindra högerns seger.

Några bestämda allmänna slutsatser får inte dras av dessa lokala framgångar. Det är en välkänd sak att de engelska väljarna vid fyllnadsval ofta intar en annan position än vid de allmänna valen. Vid fyllnadsvalen ger man mera fritt lopp åt sitt missnöje, eftersom valen inte kan antas rubba förhållandet mellan regering och opposition. Härtill kommer att — av samma orsak — personliga insatser och dagsaktuella frågor har relativt stor betydelse vid dessa val. Det är mycket möjligt att vid de kommande allmänna valen, då partibanden verkar starkare och då det i praktiken gäller att välja regering, liberalerna förlorar sina vinster vid fyllnadsvalen därför att flertalet av deras nya väljare då röstar för högern och mot labour — eftersom liberalismen dock för

de flesta inte framstår som ett regeringsdugligt alternativ.

Vad vill då den engelska liberalismen? Det är av intresse att diskutera inte bara med hänsyn till partiets ökade förhoppningar i England, utan också med tanke på liberalismen som internationell rörelse. Liberalismen skiftar visserligen i hög grad från land till land; i flera länder — Italien, Belgien, Holland — representerar den snarast en motsvarighet till konservatismen i Sverige. Men just därför är liberalismen i England särskilt värd uppmärksamhet från svensk synpunkt. Den engelska liberalismen har, liksom den svenska, rötter både i kulturradikalism och frikyrklighet, och den har också liksom den svenska visat stor förmåga att utveckla sig från äldre tids laissez faire-tänkande till socialradikalism. Dess traditioner från Gladstone, Asquith och Lloyd George på socialpolitikens område erinrar om svensk liberalism från S A Hedin till Staaff.

Utom en massa program- och propagandaskrifter av mindre omfattning och vikt har på senare tid två mera ambitiösa försök gjorts att skildra den engelska liberalismens samhällssyn. Det ena arbetet är *The Unserving State*, utgivet för mer än ett år sedan av en grupp inom partiet, det andra är *The Liberal Future*, ett nyss publicerat arbete av Joseph Grimond. Vi skall ta upp några huvudtankar i dessa böcker som i allt väsentligt går på samma linjer.

Sedan det liberala partiet i England började gå tillbaka har det ställt upp en reform av valsättet som ett huvudkrav. Det är helt naturligt; partiet har vid flera val på grund av majoritetssystemet fått långt färre mandat än dess röststyrka betingat, och det har med all säkerhet på grund av detta förhållande förlorat allt flera röster. Det har inte ansetts löna sig att rösta med liberalerna; massor av väljare som stått detta parti nära har övergått till högern eller labour. Proportionella val eller ett system som verkar i samma riktning — närmast single transferable vote — är därför huvudpunkten i partiets författningspolitiska program. Den principiella motiveringen för detta krav — utformad av ledaren Grimond i båda de nämnda arbetena — visar den överallt vanliga tendensen att skylla politikens brister och svagheter på valsystemet, huru detta än är beskaffat. Grimond vänder sig mot majoritetssystemet med alldeles samma skäl som i Sverige och på andra håll anför mot proportionalismen. Majoritetssystemet leder till svagt politiskt intresse och gör det omöjligt för självständiga personer att bli valda, skriver han bland annat. Sverige nämnes som ett efterföljansvärt exempel: "Många parlament som väljes proportionellt, såsom det svenska, har få partier och långa perioder med en regering vid makten."

Vid dessa konstitutionella frågor skall vi inte stanna. Mera värt att observeras är den engelska liberalismens ekonomiskt-sociala resonemang.